

Jerzy Lesław Wyrozumski **7 III 1930–2 XI 2018**

W piątek 2 listopada 2018 r. w godzinach wieczornych zmarł profesor Jerzy Lesław Wyrozumski, jeden z najwybitniejszych polskich i europejskich mediewistów, członek czynny Wydziału II Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności od 1989 r. i jej długoletni sekretarz generalny w latach 1994–2015.

Jerzy Wyrozumski urodził się 7 marca 1930 r. w Trembowli na Podolu w rodzinie mieszczańskiej o siedemnastowiecznych korzeniach. Był synem Jana, mistrza kamieniarskiego – sztukatora, i Józefy z domu Kamińskiej. Na chrzcie św. otrzymał imiona: Lesław Grzegorz Antoni. Najpierw uczył się w szkole powszechnej w rodzinnym mieście, a następnie krótko we Lwowie tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej. W czasie okupacji sowieckiej i niemieckiej przebywał w Trembowli, gdzie okresowo uczęszczał nadal do szkoły, a później douczał się prywatnie. Rodzinne miasto opuścił 1 stycznia 1945 r., kiedy wraz z rodzicami i siostrą wyjechał pierwszym zorganizowanym transportem repatriacyjnym najpierw do Przemyśla, a następnie w kwietniu, jeszcze w warunkach wojennych, przez Bydgoszcz do Szubina i Kcyni. W tym wielkopolskim miasteczku rodzina Wyrozumskich mieszkała przez całe lato, a we wrześniu tego roku przeniosła się do Zielonej Góry. Po roku (we wrześniu 1946) znalazła miejsce na trwałe osiedlenie w Koźlu na Górnym Śląsku. Ta repatriacyjna tułaczka spowodowała, że Lesław Grzegorz Antoni Wyrozumski utracił swoje chrzestne imiona. W zamieszaniu repatriacyjnym jego rodzice zabrali z Trembowli tylko ostatnie przedwojenne świadectwo szkolne z błędnie wpisanym przez nauczycielkę imieniem Jerzy. Konieczne stało się sądowe odtworzenie aktu urodzenia. Sąd Grodzki w Koźlu 23 lutego 1949 r. wydał w tej sprawie orzeczenie, stwierdzając, głównie na podstawie wspomnianego świadectwa, bez uwzględnienia zeznań ojca, że „Jerzy Lesław Wyrozumski urodził się dnia

7.III.1930 r. w Trembowli, woj. Tarnopol, jako syn Jana Wyrozumskiego i Józefy Kamińskiej, małżeństwa Wyrozumskich”. Od tej pory musiał oficjalnie nosić imię Jerzy.

W powojennym okresie, naznaczonym biedą i tułaczką, kontynuował naukę. Do I klasy gimnazjum uczęszczał w Przemyślu i wielkopolskim Wągrowcu (dojeżdżał tam codziennie koleją 35 km z Kcyni), a do II klasy w Zielonej Górze. Z kolei do klasy III i IV chodził w Koźlu, gdzie również uczył się w klasie X i XI szkoły średniej. Tam w 1950 r. uzyskał maturę. Wszechstronnie uzdolniony, wahał się w gimnazjum co do kierunku dalszej nauki między przedmiotami matematyczno-fizycznymi a humanistycznymi, ale ostatecznie wybrał liceum humanistyczne. Początkowo skłaniał się ku filologii klasycznej, potem jednak zafascynował się historią i postanowił studiować na Uniwersytecie Jagiellońskim, mimo że bliżej mu było do Wrocławia. W 1950 r. przyjechał do Krakowa, gdzie musiał zmierzyć się z bardzo trudną sytuacją bytową, szczególnie zaś z brakiem studentckiego lokum. W okresie stalinowskiego terroru i presji ideologicznej jagiellońska wszechnica dla młodego adepta historii, jak wspominał po wielu latach, była oazą rzetelnego uprawiania nauki przez starą profesurę z okresu międzywojennego. W jego pamięci niezwykle mocno wyryła się odważna postawa prof. Ludwika Piotrowicza, historyka starożytności, który otwarcie sprzeciwiał się marksistowskiej doktrynie. Wiele zawdzięczał też profesorom Romanowi Grodeckiemu, Janowi Dąbrowskiemu, Sylwiuszowi Mikuckiemu i Zofii Kozłowskiej-Budkowej. Mistrzem Jerzego Wyrozumskiego stał się Roman Grodecki, wybitny badacz dziejów gospodarczych i społecznych Polski średniowiecznej oraz znakomity znawca źródeł z wieków średnich. Na jego seminarium przygotował najpierw pracę pt. *Początki opieki społecznej w górnictwie polskim* (opublikowaną w formie artykułu w 1960 r.), a następnie rozprawę magisterską pt. *Handel solą w Polsce w wiekach średnich*. Profesorowi Grodeckiemu zawdzięczał wszechstronny warsztat mediewistyczny, umiłowanie źródeł, ich precyzyjną analizę oraz jasny wykład problematyki. Stopień magistra uzyskał w 1955 r. i po dwutygodniowym angażu w Archiwum Państwowym w Krakowie został zatrudniony od 1 marca tego roku na etacie asystenta w Katedrze Historii Polski Feudalnej, kierowanej przez Romana Grodeckiego. Wówczas przy tej katedrze byli profesorowie Henryk Barycz i Józef Widajewicz oraz docenci Józef Skoczek i Józef Mitkowski. Od tego momentu cała kariera naukowa Jerzego Wyrozumskiego była związana z Uniwersytetem Jagiellońskim. Po trzech latach (w 1958 r.) awansował na stanowisko starszego asystenta. W 1963 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy pt. *Tkactwo małopolskie w późnym średniowieczu* (ogłoszona drukiem w 1972 r.) i stanowisko adiunkta. Habilitował się w pięć lat później

(2 maja 1968 r.) w oparciu o pracę pt. *Państwowa gospodarka solna w Polsce do schyłku XIV wieku* (Kraków 1968), osiągając stopień naukowy docenta w zakresie historii Polski do XVI w. Stanowisko docenta otrzymał decyzją Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego dopiero 1 czerwca 1969 r. Przez kilkanaście miesięcy, od 1 lutego 1972 do 30 czerwca 1973 r., był wykładowcą historii Polski na francuskim uniwersytecie w Lille i równocześnie członkiem Jury Ministériel we Francji dla egzaminów z historii Polski. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego Rada Państwa nadała mu 24 kwietnia 1981 r., zaś Minister Edukacji Narodowej mianował go z dniem 1 września 1993 r. na stanowisko profesora zwyczajnego UJ.

Dorobek naukowy Jerzego Wyrozumskiego liczy ok. 700 prac i obejmuje rozległe obszary dziejów Polski i Europy średniowiecznej. Pierwszy nurt jego zainteresowań skoncentrowany był na historii gospodarczej i społecznej średniowiecznej Polski. Znakomite rezultaty badań nad małopolskim tkactwem, gospodarką solną oraz handlem sprawiły, że stał się bardzo cenionym w Polsce i Europie znawcą średniowiecznych dziejów górnictwa, rzemiosła i handlu. Historię społeczną wieków średnich, leżącą u podstaw jego pasji badawczych, uprawiał z wielkim zamiłowaniem. Zajmował się związkami czeladniczymi oraz korporacjami zawodowymi i religijnymi w miastach, kongregacją włóczków krakowskich, zagadnieniem niewoli w polskim społeczeństwie, funkcjonowaniem gromady na wsi, ruchami społeczno-religijnymi beginek, begardów i waldensów, a także dziejami Żydów. Pod wpływem Romana Grodeckiego jeszcze w latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku Jerzy Wyrozumski podjął prace nad sporządzeniem „Kartoteki do dziejów miast w Polsce” i wszedł głęboko w problematykę miejską. Stanowiła ona kolejny bardzo ważny obszar badań w jego naukowej twórczości. Zbadał rozwój sieci miejskiej w Małopolsce w średniowieczu i u progu czasów nowożytnych, opracował średniowieczne dzieje szeregu miast i miasteczek na Podkarpaciu, m.in. Jasła, Krosna i Strzyżowa. Najważniejszym osiągnięciem na tym polu jest I tom monumentalnych *Dziejów Krakowa: Kraków do schyłku wieków średnich* (Kraków 1992). Z tego dzieła korzystają zarówno mediewiści, jak i miłośnicy historii, bowiem jest ono fundamentem naszej wiedzy o najdawniejszej przeszłości Krakowa. Z ogromnym znanstwem ukazał Jerzy Wyrozumski integralną historię największego ośrodka miejskiego w Królestwie Polskim (aglomeracji Kraków-Kazimierz-Kleparz wraz z przedmieściami), prezentując jego rozwój i przemiany urbanistyczne, ustrojowe, społeczne, gospodarcze oraz życie codzienne, kulturę i sztukę, a także rolę polityczną w szerokim kontekście europejskim. Wiele trudu włożył również w wyjaśnienie początków miasta, gminy i jego lokacji na prawie magdeburskim, publikując na te tematy kilka ważnych prac z okazji 750. rocznicy aktu lokacyjnego z 1257 r.

Niezmiernie fascynowała go postać Kazimierza Wielkiego i jego panowanie, które charakteryzowało się dynamicznym rozwojem Królestwa Polskiego w każdej niemal sferze, przede wszystkim modernizacją ustrojowo-prawną, organizacji gospodarczej monarchii, stabilizacją polityczną i rosnącą rolą w Europie Środkowo-Wschodniej. Opracowanie biografii króla (*Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982, kolejne wydania w 1986 i 2004) stało się dla Jerzego Wyrozumskiego okazją do wszechstronnych badań nad tym przełomowym w dziejach Polski okresem i procesami, które legły u podstaw nowożytniej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jej wyjątkowego miejsca w Europie na styku różnych tradycji cywilizacyjnych, religijnych, etnicznych i kulturalnych. Ich kontynuacją były prace poświęcone andegaweńskim czasom, szczególnie zaś osobie św. Jadwigi Królowej (*Królowa Jadwiga między epoką piastowską i jagiellońską*, Kraków 1997). Podjął je w związku przygotowaniem materiałów historycznych na potrzeby procesu kanonizacyjnego Andegawenki.

Szeroko pojęta kultura średniowieczna stała się dla Jerzego Wyrozumskiego nowym polem badawczym od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Od tego czasu publikował szereg prac dotyczących najstarszych dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i wszechnic środkowoeuropejskich, polskiej historiografii średniowiecznej (w tym dzieł Wincentego Kadłubka, Jana z Czarnkowa i Jana Długosza), kręgu pierwszych humanistów w Krakowie, Konrada Celtisa, kilku świętych i ich kultu (m.in. św. Floriana, św. Jaka Odrowąża, św. Stanisława ze Szczepanowa, św. Wojciecha). Dzięki jego wielkiemu zaangażowaniu została dokończona w latach 1998–2006 nowa krytyczna edycja monumentalnego dzieła Jana Długosza *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae* (libri XI, XII) wraz z tłumaczeniem na język polski (*Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księgi XI, XII).

Wyjątkowe umiejętności syntetycznego ujmowania długotrwałych i skomplikowanych procesów dziejowych sprawiły, że opracował on *Historię Polski do roku 1505* w ramach czterotomowego zarysu dziejów Polski (wraz z Józefem Gierowskim i Józefem Buszką), wydanego w 1978 r. To dzieło ze względu na swoje walory, przede wszystkim klarowny, precyzyjny wykład, wyważone sądy, gruntowną erudycję, stało się niezwykle popularne wśród studentów historii i kierunków humanistycznych w całej Polsce. Miało 13 wysokonakładowych wydań i do dziś jest w powszechnym użytku jako podręcznik historii Polski średniowiecznej. Okres panowania Piastów doczekał się jego obszerniejszej syntezy (*Dzieje Polski piastowskiej (VIII w. – 1370)*), opublikowanej w 1999 r. w ramach Wielkiej Historii Polski.

Od początku swej działalności naukowej Jerzy Wyrozumski podejmował trud redaktorski, najpierw jako sekretarz Redakcji „Studiów Historycznych” (1963–1971), następnie zaś redagował „Prace Historyczne” w serii Zeszytów

Naukowych UJ (1976–1979). Natomiast w Polskiej Akademii Umiejętności był redaktorem serii: *Rozprawy Wydziału II Historyczno-Filozoficznego* (1992–2017), „*Rocznika PAU*” (1990–2015), „*Sprawozdań z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności*” (1990–2008). Zainicjował w PAU serię *Monumenta Sacra Polonorum*, poświęconą edycjom krytycznym najstarszych zabytków polskiej kultury religijnej, którą redagował w latach 2000–2011. Doprowadził też do odzyskania przez PAU Serii II *Pomników Dziejowych Polski* i patronował w latach 1994–2017 wydaniu 6 tomów *źródeł* w jej ramach. Ponadto redagował wiele publikacji naukowych *Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa* (w tym razem z prof. Jackiem Purchlą „*Rocznik Krakowski*” w latach 1998–2017) oraz *Międzynarodowego Centrum Kultury* w Krakowie. Na podkreślenie zasługuje jego długoletnia współpraca z Redakcją *Polskiego Słownika Biograficznego* nie tylko jako autora licznych biogramów ludzi polskiego średniowiecza, ale przede wszystkim członka ścisłego Komitetu Redakcyjnego w latach 1993–2018, dbającego o wysoki poziom naukowy tego wyjątkowego dla polskiej historii, kultury i nauki słownika.

Nie sposób omówić tu wszystkie dokonania badawcze Jerzego Wyrozumskiego. Był uczonym o wszechstronnych zainteresowaniach, którego cechowała wielka miłość do źródeł i mistrzowski warsztat naukowy. Swoją bogatą twórczością naukową otwierał nowe kierunki poszukiwań historycznych i wykształcił całe pokolenie krakowskich mediewistów, inspirując ich do pracy badawczej na wysokim poziomie. Na tym polu jego zasługi są wyjątkowe. Obecnie kilkunastu jego uczniów nadaje ton krakowskiej mediewistyce.

Był pomysłodawcą i organizatorem bardzo wielu krajowych i międzynarodowych konferencji i sympozjów naukowych, odbywających w się Polskiej Akademii Umiejętności, *Towarzystwie Miłośników Historii i Zabytków Krakowa* oraz *Międzynarodowym Centrum Kultury* w Krakowie. Na szeroką skalę popularyzował wiedzę o przeszłości Krakowa i Polski w niezliczonych wykładach, wygłaszanych z wielką kulturą słowa, niezwykle klarownością myśli i precyzją w bardzo wielu środowiskach i gremiach w całej Polsce i poza jej granicami.

Nigdy nie szczędził czasu i sił Uniwersytetowi jako prodziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego (1975–1976, trzymiesięczna kadencja zastępcza), zastępca dyrektora Instytutu Historii (1977–1981), dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego (1981–1987) i prorektor (1987–1990) w czasach bardzo trudnych, naznaczonych obroną uczelni, jej autonomii i studentów przed represjami władzy komunistycznej. Ponadto w latach 1980–2000 kierował Zakładem Historii Polski Średniowiecznej Instytutu Historii UJ. Z ogromnym zaangażowaniem włączył się w dzieło odbudowy Polskiej Akademii Umiejętności, od jej reaktywacji w 1989 r., jako członek czynny Wydziału II

Historyczno-Filozoficznego. Przez 7 kadencji pełnił nieprzerwanie w latach 1994–2015 funkcję sekretarza generalnego PAU. Niestrudzenie zabiegał o rewindykację mienia Akademii i stworzenie materialnych podstaw jej działalności, a także o wysoką pozycję jako korporacji uczonych na arenie krajowej i międzynarodowej. Po ukazaniu się kontrowersyjnej i nierzetelnej pod względem naukowym książki Anetty Rybickiej na temat Institut für Deutsche Ostarbeit Jerzy Wyrozumski bronił dobrego imienia Akademii. Inicjował i koordynował szereg ważnych przedsięwzięć naukowych w ramach PAU, w tym konferencji, serii wydawniczych i edycji źródłowych, np. akt nuncjatury polskiej.

Obdarzony wielkim zaufaniem polskiego środowiska historycznego pełnił przez 20 lat (1990–2010) funkcję członka Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, zaś w latach 2011–2014 zasiadał w Radzie Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Jako krakowianin z wyboru zaangażował się w działalność Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, którego był prezesem w latach 1980–2015. Dzięki jego niespożytej energii i odwadze Towarzystwo nie tylko przetrwało najtrudniejszy okres lat osiemdziesiątych, ale zdołało zachować swą niezależność oraz możliwości różnorodnej działalności obywatelskiej na rzecz Krakowa. Nadał on nową dynamikę wszystkim naukowym i popularyzatorskim przedsięwzięciom tego Towarzystwa. Ponadto zasiadał w kilku ważnych dla Krakowa gremiach, m.in. przewodniczył Radzie Fundacji Promocji Kultury Krakowa oraz Radzie Muzealnej Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu, a także kierował Ośrodkiem Badań Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie, którego był jednym ze współzałożycieli.

Za swą rozległą działalność naukową, organizacyjną i społeczną był wielokrotnie odznaczony orderami i medalami polskimi i zagranicznymi. Za szczególnie wkład w przygotowanie materiałów historycznych na potrzeby procesu kanonizacyjnego św. Jadwigi Królowej Jan Paweł II nadał mu w 1999 r. Krzyż Komandorski św. Sylwestra, a Papiaska Akademia Teologiczna w Krakowie medal *Bene merenti*. W 1998 r. Prezydent RP odznaczył go Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Uhonorowany został również Krzyżem Oficerskim Orderu Węgierskiego i estońskim Orderem Krzyża Ziemi Maryjnej. Miasto Kraków w uznaniu wielkich zasług przyznało Jerzemu Wyrozumskiemu w 1995 r. srebrny medal *Cracoviae merenti*, zaś za jego znakomite osiągnięcia na polu badań nad dziejami średnio-wiecznej krakowskiej aglomeracji – Nagrodę Miasta Krakowa w dziedzinie nauki i techniki w 2010 r. Kilka uczelni polskich i zagranicznych wyróżniło go najwyższą godnością doktora honoris causa, w tym dwa uniwersytety węgierskie w Miskolcu i Pécsu oraz trzy krajowe w Bydgoszczy, Rzeszowie, Kielcach i Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie.

Profesor Jerzy Lesław Wyrozumski był wybitnym przedstawicielem krakowskiego środowiska naukowego i znakomitym kontynuatorem najlepszych tradycji krakowskiej szkoły historycznej. Jako uczony i humanista cieszył się powszechnym szacunkiem i autorytetem. Był człowiekiem wielkiej mądrości, życzliwości i skromności, głęboko miłującym prawdę i naukę.

Krzysztof Ożóg